

ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНІ МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕІНТЕГРАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Сгоричева Світлана Борисівна*, доктор економічних наук, професор
Національний університет «Полтавська політехніка
імені Юрія Кондратюка»

*ORCID 0000-0002-7829-7073

© Сгоричева С.Б., 2024

*Стаття отримана редакцією 13.08.2024 р.
The article was received by the editorial board on 13.08.2024*

Вступ. Проблема повернення учасників бойових дій до мирного життя виникла в Україні не вчора, але вона набула абсолютно інших масштабів та актуальності після початку повномасштабного вторгнення. За інформацією Міністерства у справах ветеранів, якщо на середину 2023 року ним було зареєстровано дещо більше 900 тис. ветеранів, то через рік ця кількість збільшилася до 1,3 млн осіб, серед яких до 80% свого часу були мобілізовані. Повернення колишніх військових до цивільного простору є надзвичайно складним та тривалим процесом, організувати, структурувати й фінансувати який повинна, насамперед, держава.

При цьому, якщо раніше сутність такого процесу здебільшого трактувалась як адаптація – соціально-психологічна, соціально-професійна, соціально-економічна тощо, то зараз більш вживаним терміном є реінтеграція. Здійснення саме реінтеграції, на нашу думку, є відображенням більш високого рівня розуміння необхідності активної ролі самих ветеранів у побудові матриці свого мирного життя, забезпечення стабільного добробуту і фінансової безпеки як них самих, так й їхніх родин. Тому особливого значення набувають фінансово-економічні механізми підтримання процесу реінтеграції колишніх військових на всіх рівнях та в усіх сферах її реалізації.

Огляд останніх досліджень і публікацій. Іноземні та вітчизняні науковці вже тривалий час достатньо активно досліджують різноманітні аспекти надзвичайно широкої проблеми адаптації і реінтеграції ветеранів війни. Насамперед, велика кількість статей присвячена їхній психологічній адаптації та медичній реабілітації [1–3], але все більше активно з'являються і наукові праці, в яких розкриваються економічні аспекти реінтеграції [4–7]. Так, А. Подоляка, Р. Колісніченко, Л. Полтавець досліджують економіко-правові фактори адаптації учасників бойових дій, до яких вони, серед іншого, відносять поліпшення матеріального становища, забезпечення житлом, працевлаштування, трудову адаптацію [8]. У декількох працях окремо розглядаються питання працевлаштування ветеранів та їхньої реінтеграції до ринку праці [9–11].

Особливо велика увага вітчизняними науковцями приділяється механізмам започаткування і підтримки ветеранського бізнесу [12; 13], у тому числі, залучення колишніх учасників воєнних дій у соціальне підприємництво [14; 15]. Автори справедливо вважають, що активна економічна діяльність ветеранів, що реалізується за підтримки відповідних державних та громадських структур, чинить значний позитивний вплив на їхній морально-психологічний стан, світосприйняття та власний добробут.

Нарешті, у ряді праць досліджуються механізми та джерела фінансування різних напрямів реінтеграції ветеранів [16; 17], що є, безумовно, актуальним у сучасних умовах надзвичайної обмеженості бюджетних коштів, а отже, необхідності пошуку і ефективного використання інших, ніж державні, видів фінансових ресурсів.

Формування цілей статті. Метою дослідження є розкриття фінансово-економічних механізмів забезпечення реінтеграції ветеранів війни, що сформувалися в Україні, та виявлення проблем їхнього застосування.

Основний матеріал і результати. Реінтеграція ветеранів бойових дій в Україні є комплексним процесом, що відбувається у різних формах, різними методами й, відповідно, здійснюється за рахунок різних джерел фінансування. Саме поняття реінтеграції є складним та багаторівневим, оскільки включає як найбільш очевидні форми, зокрема, медичну реабілітацію та державну соціальну підтримку, так і соціально-психологічну адаптацію, відновлення участі в економічному та фінансовому житті країни, особистісний розвиток та набуття нових компетентностей. Реалізація всіх цих програм потребує значних фінансових ресурсів, які, як зазначається у статті Т. Вдовиченка, можна поділити за рівнем формування на централізовані й децентралізовані, а за місцем виникнення – на внутрішні і зовнішні [16, с. 171–173]. Погоджуємось з автором, що до централізованих ресурсів слід віднести кошти державного бюджету, кошти державних соціальних позабюджетних фондів та кошти місцевих бюджетів із врахуванням цільових фондів, що мають соціальну спрямованість. На нашу думку, до цього ще варто додати ресурси бюджетних установ, що фінансуються за рахунок державного бюджету (Український ветеранський фонд, Фонд соціального захисту осіб з інвалідністю), а також кошти Фонду розвитку підприємництва, який є небанківською фінансовою установою з особливим статусом, що знаходиться у власності держави.

Відповідно, децентралізованими коштами слід вважати всі інші ресурси, що формуються у недержавних суб'єктів на різних рівнях економічної системи і у різних формах спрямовуються на забезпечення соціально-економічної реінтеграції ветеранів: кошти суб'єктів господарювання, фінансових установ, громадських організацій й благодійних фондів, кошти громадян, що акумулюються через спонсорство й благодійність, фінансові ресурси самих ветеранів та членів їхніх родин.

Слід зазначити, що кошти на підтримку та соціально-економічну реінтеграцію ветеранів передбачаються за різними бюджетними програмами, які включають:

- виплати та компенсації, які ветерани отримують одноразово або регулярно, залежно від участі в бойових діях, ступеня інвалідності, а також за іншими критеріями;
- різноманітні пільги, зокрема, на оплату комунальних послуг, проїзд у громадському транспорті, медичне забезпечення тощо;
- державні програми, спрямовані на медичну, психологічну та соціальну реабілітацію ветеранів.

Одним з основних головних розпорядників бюджетних коштів у цій сфері є Міністерство у справах ветеранів (Мінветеранів). Воно реалізує декілька бюджетних програм, серед яких для нас найбільший інтерес становить програма за кодом 1501040, що за останні роки декілька разів змінювала свою назву, але передбачає заходи з психологічної реабілітації, соціальної та професійної адаптації, забезпечення санітарно-курортним лікуванням, розвитку спорту ветеранів війни. Інформація щодо фінансування цієї бюджетної програми за 2019–2021 роки наведена у табл. 1 (за 2022–2024 роки інформація не надається у зв'язку з воєнним станом).

Таблиця 1

Окремі показники бюджетної програми «Заходи із психологічної допомоги, соціальної, професійної адаптації, забезпечення санаторно-курортним лікуванням, розвитку спорту ветеранів війни...»

Напрями використання коштів (тис. грн)	2019 рік	2020 рік	2021 рік
Загальний обсяг бюджетних призначень, у т.ч.:	112679,6	213528,1	248408,1
– здійснення заходів з психологічної реабілітації ветеранів війни, членів їх сімей та прирівняних до них осіб	21441,1	63909,2	75 845,6
– заходи із соціальної, професійної адаптації ветеранів війни, членів їх сімей та прирівняних до них осіб	27525,0	26455,7	30 218,1
– здійснення заходів щодо надання соціальної та психологічної допомоги центрами соціально-психологічної реабілітації населення	10905,8	17827,0	21 471,0
– забезпечення санаторно-курортним лікуванням ветеранів війни, членів сімей та прирівняних до них осіб	51009,7	101657,9	116 095,3

Джерело: складено автором за інформацією Мінветеранів [18]

Як бачимо, обсяг фінансування бюджетної програми ще до початку повномасштабної війни поступово зростає, особливо помітно – за напрямом забезпечення ветеранів війни санаторно-курортним лікуванням. Втім, проведений Рахунковою палатою у 2023 році аудит ефективності використання Мінветеранів та Міністерством соціальної політики України коштів державного бюджету на зазначені цілі [19] засвідчив неефективність управління та використання цих ресурсів. У звіті про результати аудиту зазначається, що за 2019–2022 роки не було сформовано повного пакета послуг з реабілітації та реадaptaції, чисельність ветеранів війни досі належним чином (із застосуванням цифрових технологій) не облікована. Це свідчить про те, що держава не розробила і не реалізувала стратегії переходу громадян від військової служби до цивільного життя та не сформувала належної системи надання послуг з реабілітації та реадaptaції за рахунок бюджетних коштів. Як наслідок, понад 83 тис. постраждалих учасників не одержали якісних, доступних і безоплатних послуг з реабілітації та реадaptaції [19, с. 66–67].

Отже, проблема полягає не лише в обмеженості коштів державного бюджету, а, насамперед, у відсутності до цього часу на державному рівні програми реінтеграції ветеранів, сформованої на принципі людиноцентричності, із чітким алгоритмом дій всіх залучених у цю сферу державних органів та установ. Хоча ще у 2020 році Мінветеранів презентувало основні положення стратегії реінтеграції ветеранів до мирного життя, вони не набули законодавчого втілення. На даний час, відповідно до Указу Президента, Стратегія формування системи переходу від військової служби до цивільного життя на період до 2032 року знаходиться у процесі розгляду і затвердження [18].

У 2023–2024 роках обсяги коштів, що спрямовувалися з державного бюджету на підтримку захисників та членів їх сімей, суттєво збільшувалися. Так, Законом про Державний бюджет України на 2023 рік на фінансування державної ветеранської політики було передбачено 6 млрд 838,6 млн грн, у тому числі: 5,5 млрд грн – на забезпечення житлом ветеранів війни, 540 млн грн – на виконання програм Мінветеранів з психологічної реабілітації та професійної адаптації, 245 млн грн було передбачено на реалізацію програм підтримки ветеранів державною установою «Український ветеранський фонд» [18]. У державному бюджеті на 2024 рік на підтримку ветеранів було передбачено вже 14,3 млрд гривень, більша частина з яких буде спрямована на житло для учасників війни та їхніх сімей. Одночасно, 3,2 млрд гривень передбачено на реалізацію проєкту з підготовки та забезпечення діяльності фахівців із супроводу ветеранів війни та демобілізованих осіб, що будуть працювати безпосередньо у територіальних громадах [7, с. 58].

Проте в умовах воєнних дій, що продовжуються, та загальної нестабільності й розбалансованості вітчизняної економіки внутрішні фінансові ресурси є обмеженими для вирішення завдань реінтеграції, масштаби та різноманітність яких постійно збільшуються. Тому об'єктивно є необхідність в отриманні зовнішнього фінансування у вигляді інвестицій у відновлення соціальної інфраструктури, державної та приватної гуманітарної допомоги, грантових програм. В Україні на даний час діє багато міжнародних програм, інформація про діяльність яких і про технічні та фінансові можливості, які вони надають, міститься на спеціальних сайтах, зокрема, GRANTY.org.ua, Центр розвитку «Час змін», ГрантSense, FUNdraiser та ін.

Особливо варто відмітити діяльність у нашій країні міжнародної некомерційної організації Міжнародна рада досліджень і обмінів (IREX), яка реалізує свою власну програму реабілітації та реінтеграції ветеранів, а також надає грантове фінансування у рамках Програми «Український фонд швидкого реагування» (URRF), розробленої для вирішення нагальних критичних потреб та підвищення стійкості українського уряду, громадянського суспільства, цивільного населення та ветеранів/ветеранок. На 2025 рік IREX пропонує надати гранти на цю діяльність у розмірі від 20 000 до 250 000 дол. США.

Міжнародна організація міграції за фінансування Міністерства закордонних справ Японії пропонує гранти до 15 тис. євро для ветеранських організацій та установ з метою посилення їх спроможності надавати ветеранам та членам їх сімей якісні послуги для фізичної та психологічної реабілітації, пошуку роботи, перекваліфікації тощо. Також відомим своєю діяльністю у регіонах України є проєкт «Реінтеграція ветеранів та ветеранок війни через створення освітніх можливостей» від представництва неурядової організації «Німецьке об'єднання народних університетів» (DVV International) в Україні.

Втім, вже незабаром після початку активних воєнних дій українські громадські організації звернулися до міжнародних донорів, котрі активно допомагають Україні, з відкритим листом, в якому констатували, що зібрані міжнародним гуманітарним сектором значні кошти не дістаються до рахунків місцевих організацій, оскільки система міжнародного фінансування надає пріоритет міжнародним ор-

ганізаціям над місцевими. Зокрема, агентства ООН отримали близько двох третин фінансування гуманітарної допомоги Україні. З метою покращення ситуації, українські неурядові організації закликають міжнародних донорів з метою полегшення доступу до ресурсів скоротити бюрократію, орієнтуватися на визначені місцевою громадськістю пріоритети фінансування, інвестувати у посилення громадянського суспільства в Україні, сприяти поширенню інформації про українські реалії й потреби [20].

У рамках програм реінтеграції ветерани мають доступ до безкоштовного або частково фінансовано-го навчання і перекваліфікації. Фінансування таких програм здійснюється як державними установами, так і міжнародними донорами та неурядовими організаціями [7, с. 59; 9, с. 120]. Ці програми допомагають ветеранам здобувати нові професії та компетентності, що підвищує їх шанси на працевлаштування після звільнення з військової служби.

Важливим напрямом фінансування соціально-економічної реінтеграції ветеранів є надання грантів та інших форм підтримки відкриття і розвитку власного бізнесу, оскільки, відповідно до багатьох соціологічних опитувань, близько 60% учасників бойових дій у плані трудової перспективи схиляються на користь приватного підприємництва, а не найманої праці. У цій сфері активно працюють як державні, так і неурядові організації, а також міжнародні донори. Ветерани можуть скористатися як загальними пропозиціями щодо підтримки малого та середнього бізнесу під час війни, так і спеціальними ветеранськими програмами.

Так, від початку дії ветеранського компоненту грантової програми «Власна справа» у рамках урядової ініціативи «Робота» вже 837 ветеранів та їх дружин/чоловіків отримали позитивне рішення про надання грантів на загальну суму майже 400 млн грн. Відповідно до умов програми, учасники бойових дій або особи з інвалідністю внаслідок війни, а також другий з їх подружжя можуть отримати такі гранти: до 250 тис грн, до 500 тис грн та до 1 млн грн – для ветерана за умови створення одного, двох та чотирьох робочих місць, відповідно; до 250 тис грн та до 500 тис грн – для другого з подружжя ветерана за умови створення одного та двох робочих місць, відповідно.

Багато різноманітних грантових програм пропонує Український ветеранський фонд (УВФ), джерелами формування ресурсів якого є кошти державного бюджету України, добровільні внески фізичних і юридичних осіб, добровільні внески урядів, агентств та установ зарубіжних країн, міжнародних фінансових та інших організацій, зокрема, у формі цільових грантів, та ін. На 2024 рік УВФ передбачено такі конкурсні програми з фінансування проєктів ветеранського бізнесу у рамках загальної ініціативи #Варто: «Варто 11.0» (сума гранту від 500,0 тис. до 1,5 млн грн за умови створення додаткових робочих місць), «Варто: шлях відновлення» (для громадських об'єднань, діяльність яких спрямована на захист прав і свобод, задоволення суспільних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів ветеранів та членів їхніх сімей), «Варто почати власну справу» (сума гранту від 500,0 тис. до 1,5 млн грн). Програма «Варто: підтримка ветеранського бізнесу» передбачає відшкодування витрат на створення умов для інтеграції ветеранів та їхніх сімей, у тому числі евакуйованих, на новому місці проживання в Україні. У рамках цієї ініціативи учасники можуть отримати фінансування до 20 тис. грн. [21].

Ветерани-підприємці також можуть взяти участь у відомій урядовій програмі «Доступні кредити 5–7–9%», метою якої є здешевлення вартості кредитів, наданих суб'єктам малого, у тому числі мікропідприємництва, та середнього бізнесу банками-партнерами програми. За період воєнного стану до середини 2024 року, за даними Міністерства фінансів України, у рамках цієї програми було видано кредитів на 227,3 млрд грн. Проте з точки зору фінансування програми, однією з її найбільших проблем є брак бюджетних коштів та виникнення боргу уряду з компенсації відсоткових ставок банкам.

Слід зазначити, що фінансовий сектор України не лише через надання кредитів на підтримку малого та середнього бізнесу сприяє соціально-економічній реінтеграції колишніх учасників бойових дій. У 2024 році, вже третій рік поспіль, Національний банк України оголосив акцію щодо збирання монет та купюр невеликого номіналу на підтримку національного супротиву. Але якщо раніше метою збору була допомога Збройним Силам України, то у поточному році акція «#SuperCoins» спрямована на допомогу українським військовим, які постраждали внаслідок бойових дій, отже, саме на фізичну реабілітацію ветеранів. Крім того, суттєво розширилося і коло учасників акції – до освітніх закладів долучаються колективи підприємств і організацій. Тому очікується, що сума акумульованих коштів значно перевищить 4,3 млн гривень, зібраних монетами у минулому році.

Не підлягає сумніву, що для того, щоб ефективно вести бізнес або просто знаходити джерела індивідуальних доходів й грамотно ними розпоряджатися, необхідно мати достатній рівень фінансової

грамотності. У нещодавно затвердженій Національній стратегії розвитку фінансової грамотності до 2030 року, розробленої Національним банком, ветерани виділяються як окремі цільові групи у складі дорослого населення, а також підприємців. У Стратегії прямо вказується, що підвищення їх фінансових компетентностей допоможе ефективнішій реінтеграції та успішному започаткуванню власної справи [22].

Щодо сприяння налагодженню відповідального фінансового життя, то у рамках Стратегії створюватимуться навчальні ресурси для розвитку фінансових компетентностей на різних етапах життя, ефективного управління особистими фінансами в кризових умовах, для підвищення обізнаності про економіку, фінансові продукти, права та обов'язки споживачів фінансових послуг. Як одне з найближчих завдань визначається розроблення освітнього курсу із підвищення фінансової грамотності ветеранів та членів їхніх сімей. При цьому особлива увага приділяється цифровій фінансовій грамотності, оскільки за умов пандемії, а потім – повномасштабного воєнного вторгнення, саме наявність доступу до цифрових фінансових послуг та вміння ними користуватися стали невід'ємною складовою особистої фінансової безпеки. Планується підвищувати обізнаність ветеранів щодо цифрових фінансових послуг, платіжної безпеки та захисту від кібершахрайства.

Крім того, вищезазначеною Стратегією вперше запроваджується комплексний підхід до підвищення фінансової обізнаності підприємців, що також стосується і ветеранів, які мають або планують відкривати власну справу. Передбачається розроблення рамки фінансових компетентностей підприємців України, що забезпечить зростання обізнаності представників малого бізнесу щодо фінансових послуг та інструментів ринків капіталу, вміле використання яких забезпечить розвиток бізнесу.

Зростання фінансової грамотності ветеранів, безумовно, сприятиме їхній фінансовій інклюзії, тобто залученості до отримання різноманітних фінансових послуг, не лише банківських, як базових, а і страхових, інвестиційних, довірчого управління тощо. Розуміючи надзвичайну важливість цих питань, у квітні 2024 року Національний банк підписав з Європейським банком реконструкції та розвитку (ЄБРР) Меморандум про взаєморозуміння, який передбачає співпрацю для забезпечення упровадження стандартів інклюзивної діяльності та послуг, підтримки та ресоціалізації ветеранів війни в Україні.

Відповідні зобов'язання установ фінансового сектора знайшли відображення у Хартії з фінансової інклюзії та реінтеграції ветеранів [23], до якої на кінець вересня приєдналися вже 38 банків. За фінансової і технічної допомоги з боку ЄБРР, значні зусилля та ресурси будуть спрямовані ними для того, щоб зробити фінансові послуги для ветеранів більш доступними та інклюзивними; усунути перешкоди, які можуть заважати ветеранам повернутися до роботи; покращити доступність шляхом модифікацій робочих місць та приміщень та ін. Отже, можна прийти до висновку, що вітчизняний фінансовий сектор різноманітними, специфічними для себе методами зміцнює фінансово-економічні засади реінтеграції ветеранів.

Висновки. Розбудова ефективної системи реінтеграції ветеранів вимагає комплексного підходу, включаючи забезпечення повноти та стабільності фінансування розроблених заходів. Оскільки кількість ветеранів значно зросла після початку повномасштабного вторгнення, державні й недержавні інституції стикаються з викликами щодо ефективної реалізації програм реабілітації та соціально-економічної реінтеграції учасників бойових дій.

Основними фінансовими джерелами забезпечення реінтеграції ветеранів продовжують виступати централізовані ресурси у складі коштів державного і місцевих бюджетів, а також позабюджетних соціальних фондів. Державні програми включають як прямі виплати ветеранам (одноразові й регулярні), пільги (на оплату комунальних послуг, медичне забезпечення тощо), так і програми професійної й соціальної адаптації, реабілітації, забезпечення санаторно-курортного лікування. Обсяги фінансування на ці цілі впродовж останніх років суттєво зростають. Проте аудити засвідчують проблеми ефективності використання бюджетних коштів, зокрема, недостатню координацію між органами влади та відсутність чітких стратегій реінтеграції. Крім того, неефективно управляються програми реабілітації та реадaptaції, що створює перешкоди для ветеранів у доступі до заявлених послуг.

Серед децентралізованих ресурсів значну роль відіграють кошти громадських організацій, грантова діяльність яких, в основному, фінансується міжнародними донорами. Втім, вітчизняні неурядові організації звертають увагу на те, що до них не доходить значна частина фінансової допомоги, витрачаючись самими міжнародними інституціями. Важливим аспектом реінтеграції є стимулювання бізнес-активності ветеранів. Урядова програма «Робота» та гранти Українського ветеранського фон-

ду, а також міжнародні грантові програми дозволяють ветеранам отримати фінансову підтримку для започаткування та розвитку власної справи. Вітчизняний фінансовий сектор не лише через надання кредитів на пільгових умовах, а і через ініціативи щодо підвищення фінансової грамотності ветеранів й членів їх родин та зростання інклюзивності надання фінансових послуг сприяє соціально-економічній реінтеграції ветеранів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Mayer A.B., McCune T., McDaniel J.T., Gill D., McDermott R. Active Duty to Veteran: Challenges Faced by Service Men and Women Reintegrating to Civilian Life in the South Carolina Lowcountry. *Health Behavior and Policy Review*. 2023. Vol. 10. № 3. P. 1312–1323.
2. Elnitsky Ch.A., Fisher M.P., Blevins C.L. Military Service Member and Veteran Reintegration: A Conceptual Analysis, Unified Definition, and Key Domains. *Frontiers in Psychology*. 2017. Vol. 8.
3. Mamon D., Scoglio A., Calixte R.M., Tuval-Mashiach R., Patton B., Drebing C.E. Connecting Veterans and Their Community Through Narrative: Pilot Data on a Community Strengthening Intervention. *Community Mental Health Journal*. 2020. Vol. 56. Issue 5. P. 804–813.
4. Subedi D.B. Conflict, Combatants, and Cash: Economic Reintegration and Livelihoods of Ex-combatants in Nepal. *World Development*. 2014. Vol. 59. P. 238–250.
5. Pantielicieva N., Rogova N., Kletsenko L., Dzholos S. Legal, organizational and economic aspects of physical rehabilitation and reintegration of combat veterans. *Bulletin of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan*. 2020. Issue 4. P. 242–250.
6. Byrne T., Cusack M., True G., Ann Elizabeth Montgomery A. E., Smith M. “You Don’t See Them on the Streets of Your Town”: Challenges and Strategies for Serving Unstably Housed Veterans in Rural Areas. *Housing Policy Debate*. 2020. Vol. 30. Issue 3. P. 409–430.
7. Єгоричева С.Б., Лахижа М.І. Реінтеграція ветеранів війни в Україні: управлінські та економічні аспекти. *Розвиток міста*. 2024. Вип. 2(02). С. 55–62.
8. Подоляка А.М., Колісниченко Р.М., Полтавець Л.І. Економіко-правові фактори соціально-психологічної адаптації учасників бойових дій. *Честь і закон*. 2022. № 1 (80). С. 80–87.
9. Азьмук Н.А. Соціально-економічна та освітня реінтеграція ветеранів до ринку праці: український контекст. *Вісник економічної науки України*. 2023. № 2(45). С. 117–122.
10. Яценко Л. Проблеми працевлаштування ветеранів війни: ризики для держави та суспільства. Центр економічних і соціальних досліджень НІСД. 2023. 7 с. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2023-12/ke_pratsevlashtuvannya-veteraniv_18122023_0.pdf
11. Stone C.B., Neely A.R., Phillips W., Terry R.P. Veterans in the workplace: a model of factors affecting veteran transition. *Equality, Diversity and Inclusion: An International Journal*. 2024. Vol. ahead-of-print No. ahead-of-print. DOI: <https://doi.org/10.1108/EDI-01-2024-0007>
12. Сороківська О.А., Мосій О.Б., Кужда Т.І. Відкриття власної справи як шлях соціально-економічної адаптації ветеранів АТО. *Інноваційна економіка*. 2017. № 5–6(69). С. 139–145.
13. Жиглей І.В., Коцюбинська Є.Б., Сивак О.Б. Підприємництво як форма соціально-економічної адаптації учасників бойових дій: шляхи та джерела фінансування. *Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу*. 2019. Вип. 2 (43). С. 49–54.
14. Нагорна Н.С., Максьом К.В. Соціальне підприємництво як детермінанта реінтеграції військовослужбовців, ветеранів АТО/ООС та членів їх сімей. *Габітус*. 2022. Вип. 36. С. 272–276.
15. Verbytska A., Nahorna N., Dyvnych H. Participatory model of social entrepreneurship development as a determinant of veterans’ and their family members’ reintegration: theoretical framework. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2024. Vol. 10. No 2. P. 51–59.
16. Вдовиченко Т. Соціальна та професійна адаптація звільнених військовослужбовців як об’єкт фінансового забезпечення. *Світ фінансів*. 2017. № 1(50). С. 166–180.
17. Голубев О.В. Ініціативи підтримки ветеранів на регіональному рівні в Україні в умовах соціально-економічної кризи. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*. 2024. № 12. URL: <https://reicst.com.ua/pmt/article/view/2024-12-03-05/2024-12-03-05>
18. Міністерство у справах ветеранів. URL: <https://mva.gov.ua>
19. Рахункова палата. Звіт про результати аудиту ефективності використання коштів державного бюджету, спрямованих на реалізацію заходів з реабілітації та реадптації постраждалих учасників Революції Гідності, антитерористичної операції та відсічі збройної агресії проти України. 2023. URL: http://www.rp.gov.ua/upload-files/Activity/Collegium/2023/12-5_2023/Zvit_12-5_2023.pdf
20. Національна мережа розвитку національної філантропії. An open letter to international donors and NGOs who want to genuinely help Ukraine. 2022. URL: <https://philanthropy.com.ua/program/view/akso-ne-zaraz-koli>
21. Український ветеранський фонд. URL: <https://veteranfund.com.ua/>
22. Національна стратегія розвитку фінансової грамотності в Україні до 2030 року. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/NBU_Strategy-Financial-Literacy.pdf?v=9
23. Хартія з фінансової інклюзії і реінтеграції ветеранів. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Charter_reliz-2024-04-09.pdf?v=9

REFERENCES:

1. Mayer A. B., McCune T., McDaniel J. T., Gill D., McDermott R. (2023) Active Duty to Veteran: Challenges Faced by Service Men and Women Reintegrating to Civilian Life in the South Carolina Lowcountry. *Health Behavior and Policy Review*, vol. 10, no. 3, pp. 1312–1323.
2. Elnitsky Ch. A., Fisher M. P., Blevins C. L. (2017) Military Service Member and Veteran Reintegration: A Conceptual Analysis, Unified Definition, and Key Domains. *Frontiers in Psychology*, vol. 8.
3. Mamon D., Scoglio A., Calixte R. M., Tuval-Mashiach R., Patton B., Drebing C. E. (2020) Connecting Veterans and Their Community Through Narrative: Pilot Data on a Community Strengthening Intervention. *Community Mental Health Journal*, vol. 56, issue 5, pp. 804–813.
4. Subedi D. B. (2014) Conflict, Combatants, and Cash: Economic Reintegration and Livelihoods of Ex-combatants in Nepal. *World Development*, vol. 59, pp. 238–250.
5. Pantielieieva N., Rogova N., Kletsenko L., Dzholos S. (2020) Legal, organizational and economic aspects of physical rehabilitation and reintegration of combat veterans. *Bulletin of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan*, issue 4, pp. 242–250.
6. Byrne T., Cusack M., True G., Ann Elizabeth Montgomery A. E., Smith M. (2020) “You Don’t See Them on the Streets of Your Town”: Challenges and Strategies for Serving Unstably Housed Veterans in Rural Areas. *Housing Policy Debate*, vol. 30, issue 3, pp. 409–430.
7. Yehorycheva S. B., Lakhycha M. I. (2024) Reintehratsiia veteraniv viiny v Ukraini: upravlinski ta ekonomichni aspekty [Reintegration of war veterans in Ukraine: managerial and economic aspects. Development of the city]. *Rozvytok mista – City Development*, vol. 2(02), pp. 55–62. (in Ukrainian)
8. Podoliaka A. M., Kolisnichenko R. M., Poltavets L. I. (2022) Ekonomiko-pravovi faktory sotsialno-psykholohichnoi adaptatsii uchasnykiv boiovykh dii [Economic and legal factors of social and psychological adaptation of combatants]. *Chest i zakon – Honor and law*, no. 1(80), pp. 80–87. (in Ukrainian)
9. Azmuk N. A. (2023) Sotsialno-ekonomichna ta osvitiia reintehratsiia veteraniv do rynku pratsi: ukrainskyi kontekst [Socio-economic and educational reintegration of veterans into the labor market: the Ukrainian context]. *Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy – Herald of economic science of Ukraine*, no. 2(45), pp. 117–122. (in Ukrainian)
10. Yatsenko L. (2023) Problemy pratsevlashtuvannia veteraniv viiny: ryzyky dlia derzhavy ta suspilstva [Problems of employment of war veterans: risks for the state and society]. *Tsentr ekonomichnykh i sotsialnykh doslidzhen NISD*. (in Ukrainian)
11. Stone C. B., Neely A. R., Phillips W., Terry R. P. (2024) Veterans in the workplace: a model of factors affecting veteran transition. *Equality, Diversity and Inclusion: An International Journal*, vol. ahead-of-print, no. ahead-of-print. DOI: <https://doi.org/10.1108/EDI-01-2024-0007>
12. Sorokivska O. A., Mosii O. B., Kuzhda T. I. (2017) Vidkryttia vlasnoi spravy yak shliakh sotsialno-ekonomichnoi adaptatsii veteraniv ATO [Opening one’s own business as a way of socio-economic adaptation of ATO veterans]. *Innovatsiina ekonomika – Innovative economy*, no. 5-6(69), pp. 139–145. (in Ukrainian)
13. Zhyhlei I. V., Kotsiubynska Ye. B., Syvak O. B. (2019) Pidpryiemnytstvo yak forma sotsialno-ekonomichnoi adaptatsii uchasnykiv boiovykh dii: shliakhy ta dzherela finansuvannia [Entrepreneurship as a form of socio-economic adaptation of combatants: ways and sources of financing]. *Problemy teorii ta metodologii bukhhalterskoho obliku, kontroliu i analizu – Problems of the theory and methodology of accounting, control and analysis*, vol. 2(43), pp. 49–54. (in Ukrainian)
14. Nahorna N. S., Maksom K. V. (2022) Sotsialne pidpryiemnytstvo yak determinanta reintehratsii viiskovosluzhbovtziv, veteraniv ATO/OOS ta chleniv yikh simei [Social entrepreneurship as a determinant of reintegration of military personnel, veterans of the ATO/OOS and their family members]. *Habitus – Habitus*, vol. 36, pp. 272–276. (in Ukrainian)
15. Verbytska A., Nahorna N., Dyvnych H. (2024) Participatory model of social entrepreneurship development as a determinant of veterans’ and their family members’ reintegration: theoretical framework. *Baltic Journal of Economic Studies*, vol. 10, no. 2, pp. 51–59.
16. Vdovychenko T. (2017) Sotsialna ta profesiina adaptatsiia zvilnenykh viiskovosluzhbovtziv yak ob’ekt finansovoho zabezpechennia [Social and professional adaptation of discharged servicemen as an object of financial support.]. *Svit finansiv – The world of finance*, no. 1(50), pp. 166–180. (in Ukrainian)
17. Holubiev O. V. (2024) Initsiatyvy pidtrymky veteraniv na rehionalnomu rivni v Ukraini v umovakh sotsialno-ekonomichnoi kryzy [Initiatives to support veterans at the regional level in Ukraine in the conditions of the socio-economic crisis]. *Problemy suchasnykh transformatsii. Seriya: ekonomika ta upravlinnia – Problems of modern transformations. Series: Economics and Management*, no 12. Available at: <https://reicst.com.ua/pmt/article/view/2024-12-03-05/2024-12-03-05> (in Ukrainian)
18. Ministerstvo u spravakh veteraniv. Pasporthy biudzhethnykh prohran [Ministry of Veterans Affairs. Passports of budget programs]. Available at: <https://mva.gov.ua/category/63-pasporti-budzhethnih-program>
19. Rakhunkova palata (2023) Zvit pro rezultaty audytu efektyvnosti vykorystannia koshtiv derzhavnogo biudzhetu, spriamovanykh na realizatsiiu zakhodiv z reabilitatsii ta readaptatsii postrazhdalykh uchasnykiv Revoliutsii Hidnosti, antyterrorystychnoi operatsii ta vidsichi zbroinoi ahresii proty Ukrainy [Accounting Chamber. Report on the results of the audit of the effectiveness of the use of state budget funds aimed at the implementation of measures for the rehabilitation and readaptation of the injured participants of the Revolution of Dignity, the anti-terrorist operation and the repulsion of armed aggression against Ukraine]. Available at: http://www.rp.gov.ua/upload-files/Activity/Collegium/2023/12-5_2023/Zvit_12-5_2023.pdf

20. Natsionalna merezha rozvytku natsionalnoi filantropii [National network for the development of national philanthropy] (2022) An open letter to international donors and NGOs who want to genuinely help Ukraine. Available at: <https://philanthropy.com.ua/program/view/akso-ne-zaraz-koli>

21. Ukrainskyi veteranskyi fond [Ukrainian Veterans Fund]. Available at: <https://veteranfund.com.ua/>

22. Natsionalna stratehiia rozvytku finansovoi hramotnosti v Ukraini do 2030 roku [National strategy for the development of financial literacy in Ukraine until 2030]. Available at: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/NBU_Strategy-Financial-Literacy.pdf?v=9

23. Khartiia z finansovoi inkluzii i reintehratsii veteraniv [Charter on financial inclusion and reintegration of veterans]. Available at: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Charter_reliz-2024-04-09.pdf?v=9

УДК 35.078.5:355.1(477)

JEL H53, I38

Єгоричева Світлана Борисівна, доктор економічних наук, професор, Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка». **Фінансово-економічні механізми забезпечення реінтеграції ветеранів війни в Україні.**

У статті розглядаються сучасні фінансово-економічні механізми забезпечення реінтеграції ветеранів в Україні, аналізується наявний досвід, виявляються проблеми щодо мобілізації та використання ресурсів. Звертається увага на особливу роль держави, а отже, і централізованих коштів, у реалізації програм реабілітації, адаптації та соціально-економічної інтеграції ветеранів. Наголошується на проблемах, що полягають у неефективному використанні коштів у зв'язку з відсутністю на державному рівні формалізованої державної ветеранської політики та стратегії реінтеграції. Узагальнюється практика грантової діяльності громадських організацій та виявляються проблеми, пов'язані з міжнародним гуманітарним фінансуванням. Підкреслюється важливе значення фінансування підтримки трудової та підприємницької активності ветеранів через освітні ініціативи, програми перекваліфікації та гранти на ведення власного бізнесу. Визначається роль фінансового сектора у підвищення фінансової грамотності та фінансової інклюзії ветеранів як невід'ємної складової процесу їхньої реінтеграції.

Ключові слова: ветерани, соціально-економічна реінтеграція, фінансові ресурси, бюджетні кошти, гранти, фінансова інклюзія.

UDC 35.078.5:355.1(477)

JEL H53, I38

Svitlana Yehorycheva, Doctor of Economics, Professor, National University “Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic”. **Financial and economic mechanisms for ensuring the reintegration of war veterans in Ukraine.**

The financial and economic mechanisms for the reintegration of war veterans in Ukraine represent a key aspect of ensuring this process, allowing veterans not only to return to civilian life but also to become active participants in economic and social activities. Since the number of veterans has significantly increased following the onset of the full-scale invasion, both governmental and non-governmental organizations face challenges in effectively implementing rehabilitation, reintegration, and veteran business support programs. The primary financial sources for veteran reintegration include centralized state resources, decentralized resources, and international aid. State programs encompass direct payments to veterans (both one-time and regular), benefits (such as utility subsidies, medical care, etc.), as well as professional and social adaptation programs, rehabilitation services, and access to sanatorium treatment. Funding for these purposes has substantially increased in recent years. However, audits reveal inefficiencies in the use of budgetary funds, including inadequate coordination between government agencies and the absence of clear reintegration strategies. Furthermore, rehabilitation and readaptation programs are poorly managed, creating obstacles for veterans in accessing the services promised. Among decentralized resources, the funds of non-governmental organizations, largely financed by international non-profit organizations, play a significant role. An important aspect of reintegration is the promotion of veterans' business activity. Government programs such as “eRobota” and grants from the Ukrainian Veterans Fund, alongside international grant programs, provide veterans with financial support for starting and developing their own businesses. The domestic financial sector contributes to the social and economic reintegration of veterans not only by offering loans under preferential conditions but also through initiatives aimed at improving financial literacy among veterans and their families and increasing the inclusiveness of financial services.

Keywords: veterans, socio-economic reintegration, financial resources, budget funds, grants, financial inclusion.